

ABDÜLHAK HÂMİD'TEN SAMİ PAŞA ZADE SEZAYİ'YE * MEKTUPLAR

GÜLER GÜVEN

A. Hâmid ile S. Sezayi arasındaki dostluğun temeli çocukluk yıllarına kadar iner. Mizacıları epey farklı olmakla beraber aydın ve varlıklı aileleri, doğu-batı karışımı kültürleri, edebiyat anlayışları bakımından onlar birçok noktalarda birleşirler. Asılları Sami Paşa zâde Sezayi'nin yeğeni Samiye Bilhan Hanımefendi'de bulunan aşağıdaki mektuplarda, bu iki dostun hayatlarının akışına bağlı olarak zaman zaman gevşeyen fakat hiç bozulmayan ilişkilerini görmek mümkündür.

Hâmid'in mektuplarını toplayan iki ciltlik eserde¹ bulunmayan bu mektuplardan bir kaçının bazı kısımları Halûk Y. Şehsuvaroğlu tarafından yayınlanmıştır² da bütünüyle verilmemiştir.

Birader-i can-beraberim Sezayi³

Bir küçük kâğıt dolusu mektubunu ahz ile kesb-i inbisat eyledim. Galiba tarih koymağa da vakit bulamıyorsun. Yalnız Haziran deyip geçivermişsin. Bu iyi bir âdet, benim de hoşuma gidiyor ama mektubun kaç günde geldiği, yeniliği eskiliği malûm olamıyor. Her ne ise arada sırada söyleşelim de hangi tarihte olur ise olsun İngiltere postasına teslim olunan mektup zayi olur mu diyorsun. Doğru lâkin ben mektubumu maattessüf Palikarya postalarına veriyorum. İngiltere postası Londra'ya girecek bir mektubu Golos postahanesi'nden almağa da mecbur veya muktedir değildir a. İşte bu mütalaalarla mahud mektu-

* Sezayi Bey mektuplarında adını hemze ile değil "y" harfiyle yazmıştır ve Ali Cânib'in naklettiğine göre "Sezayi" şeklinde yazılmasını arzu edermiş.

¹ Abdülhak Hâmid, *Mektuplar I-II*, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1334.

² Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Sâmi Paşa zade Sezayi Beyi, *Akşam*, sayı 11320, 26 Nisan 1950 ve devamı.

³ Bu mektubun son kısmını H. Y. Şehsuvaroğlu, *Akşam*, sayı 12000, 2 Mart 1952 de yayınlamıştır.

bum için vesvese ediyordum. Almışsın, cevabını sonraya bırakmışsın. Hem de sıhhat ve âfiyetin berkemal iken. İşte bana da bunlar lâzım idi. Paris'te onbeş gün oturmuş, Versailles'ı görmüş, Enghien'e gitmişsin. Enghien'de yalnız hayalimin sana hemdem olduğunu beyan ile iktifa ne lâyük. Sürdüğün âlemden hususiyle Paris'te bulunduğunda şüphem olmayan senin eski hemdemden de biraz bahs iktiza etmez mi idi? Aman Paris'e ikinci gelişinde bizim mahud Valentine'i gör derdim ama mübareğin hiçbir hâli, hiçbir yeri hatırımdan çıkmadığı halde 'adresini' unuttum. Enghien pek lâtif bir yerdir. Dünyada misl-i diğeri bulunmadığına hükmetmek yalnız İngiltere'den Fransa'ya geçenlerde değil gözünün önünden Çamlıca'nın hayali geçenlerde de vâki olur zannederim, Paris'ten Londra'ya avdetinde -Belle Saison'u- bir mahşer-i mecâmi' bulmuşsun. Balolara suarelere gidip gelmişsin. Mecalis-i ülfetten teşrifat yerlerinden falan zaten hoşlanmam. Londra'da senin bulunuşun kadar bence mucib-i arzu bir şey yoktur. Güzellerini seveceğimi de beyan icap etmez a. Sizin sefirin⁴ orada meşâhir-i küberadan olduğunu ben bir zaman sana söylemiştim. Devlet-i Osmaniye'yi oranın efradına olsun saltanatlı göstermek merakında bir heriftir. Misafiri çok davetleri, ziyafetleri boldur. O sâyede pek çok kişiyle ülfet edebilirsin. Biz Paris'te öyle şeylerden mahrum idik. Sefaretimizde mihman değil merzban bile görülemezdi. Bilmem şimdi nasıldır? Zannederim ki Esat Paşa'nın nâs içinde menâstan inâs içinde de Boulevard Neverdan- pür çirk ü pastan başka muhatap ve musahibi yoktur. Mahud uzun mektubun cevabı için lutfet de bana biraz müddet ver diyorsun, peki lutfettim. Bana kâğıt yaz afiyetinden haber ver de o mektubun cevabını istersen ruz-ı mü-lâkata bırakalım. Biraderin Hasan Beyefendi Bohemya'da Fransızbad'a gitmiş, geçtiğini Atina'dan yazıyorlar. Belki seni ve Londra'yı görmeye de muvaffak olur. Bâki'den⁵ yirmi gün kadar var ki bir kâğıt aldım. Haremiyle beraber Büyükada'da oturuyormuş. Bizim birader Rize'den avdet etti. Memuriyeti kalmamış olduğundan bakalım zâvallı adam ne iş bulmağa çalışacak. İstanbul'da bir memuriyet bulursa ben de kendimi buradan kurtarırım. Yok eğer yine mutasarrıflıkla harice giderse bizim için burada bir müddet daha çilekeşlik lâzım gelir. Famil-yamla beraber olmasaydım şimdiye kadar mezuniyetle çoktan İstanbul'a şitab ederdim. Onları burada bırakıp da yalnız gitmek müşkil. Mezunen birlikte gitmek ise her yerde başıma belâ olan medyunin sebebiyle şimdilik müstahildir.

⁴ Londra Büyükelçisi Musurus Paşa.

⁵ Sami Paşa zade Bâki Bey.

Apsentler, birendiler nasıl gidiyor? Elbette kavlinde sabitsindir. *Livre Doré*'yi, *Torquemado*'yu Atina'ya yazdım, halâ zuhur etmedi. Bilsen ne kadar meşgulüm. Ve bilmem ne suçum var ki bu kadar meşgulüm. İbrahim ile Osman'ın⁶ ikisine birden bir mektup yazsan hoş olur. Ekrem bir uzun mektubuna cevap vermediği için mukabele olarak kendisine mektup değil selâm bile yazmadığından ve sükûtta bu kadar devamın reva olmadığından ve ihvaniyatta teşrifat aranılmamak lâzım geleceğinden bahs ile bunları tarafımdan Sezayi'ye yaz diyor. Kemal'e gelince mazeret de bulamıyor. İki aydan beri kâğıdını aldığım yoktur. Gidip ellerinden, nâsiyesinden öpmeliyiz ki o iki harika-i tabiatı niçin ayda yılda bir kere olsun bir saat kadar bizim namımıza istimal etmiyor öğrenelim. Cevap alamadığım bir yere kâğıt yazmaktan hoşlanmam diyordun. Ben de o tahassüsteyim. Lâkin Kemal, Ekrem, sen, ben müstesna olmaklığımız şerait-i uhuvvettendir. Mektubunun sonunda "İstanbul'da bir yer bulursan Golos'ta hiç oturma" diyorsun. Ne alâ teklif! Necip Paşa⁷ bize üç ay sonra İstanbul'da bir yer bulacağını vaad etmiş idi. Sen de teklif ve tavsiye ediyorsun öyle mi? Sen tereddüdü bırakıp Londra'da ikamete karar verdin mi, bana ondan haber ver. Oturacaksan ben de teşebbüsâtımı ona göre tayin edeyim. Nâzır Said Paşa ile hukukumuz pek kadimdir. Belki o zaman sana komşu veya refik olmağa çalışırım. Şimdilik sözü kesmek isterim. Lâkin resmini yine göndermez isen ceza olarak sonra da mektuplarımı keserim. Hemişe Allah muinin ve bir melek hem-nişinin olsun.

1 Ağustos 1298 (13 Ağustos 1882) Birader-i ahkerin
Abdülhak Hâmid

II

Kardeşim Efendim Sezayi⁸,

Uzun yazayım diye sana iki aydır bir kısa mektup bile yazamadım. Senin de bu adam niçin sükût (ediyor) demeyişin gariptir. Mamafih uzun uzadıya sitem edemem zira kendim de kabahatlıyım. Ben arada sırada kalemime husumet ederim. Hele İstanbul'da açılan mübahase-i

⁶ Pîrîzade İbrahim ve Osman Sahib Beyler.

⁷ Sami Paşa zade Damad Necib Paşa.

⁸ Hamid, genellikle mektuplarının en sonuna tarih koyar. Son sahifesi kaybolmuş bulunan bu mektup, bu yüzden tarihsiz olmakla beraber İngiliz ve Fransız edebiyatları ile ilgili tartışmanın devamından S. Sezayi'nin 3 Ağustos 1298 tarihli mektubuna (A. Hâmid, *Mektuplar* I, s. 41-72) karşılık yazıldığı anlaşılıyor.

edebiyeye üzerine maşukam olan edebiyattan da soğumağa başladım. Vatanımızda vezan olan zemherir hangi harareti söndürmez. 28 Eylül 98 tarihli mektubun cevapsız kaldı. Meğer bir mektuba cevap yazmamak bütün unutulmayı icap edermiş, bunu dahi tecrübe ettim. Şu dakikada Sadî'nin :

Ez hal-i minnet haber nebaşed
 Derkâr-ı minnet nazar nebaşed
 Ta kuvvet-i sabr buved kerdem
 Diğer çikunem eğer nebaşed
 Âyin-i vefa vü mihrîbânî
 Der şehri-şüma meger nebaşed

beyitleri hatırıma geldi. Her ne ise, gelemim cevaba. Birbirimize olan irtibatımız bazan hareket ile tarif olursa nasıl âlâ olacak. Sükûnete izhar-ı iştîyak ediyorsun. Ben bugünlerde gürültüye müştakım İstanbul' da beni medh ü kadh ediyorlarmış, benim ise ne dediklerinden haberim yok. Olsa da Said'e⁹ mi cevap vereceğim. Osıyan'a gittin mi? Şimdi senin yanında Ferid¹⁰ var. Göreceksin ki dünyada aranmakla bulunmaz bir arkadaş peydâ ettin. Artık uzatma İstanbul'u özlemezsin. Ferid benim kâğıtlarıma cevap vermedi, Fehim'den malûmatını aldım. Vaktim olursa ona da yazarım. Allahaşkına benim hangi manzumemdir o bedâyiden dediğin, gıpta ettiğin yâdigâr? Ah siz değil misiniz ki beni takdir ede ede böyle bâlâ-pervaz ettiniz. Şiiri belki yapamam diye yapmak istememişsin. Hüsn-i tabiatın bu mülâhazalara mahal bırakmaz, bıraksa da malûm olmak lâzım gelir ki bir şey ibtidasında mükemmel olamaz. Ben Ekrem'le konuşmayı gönlümle hasbihâle benzetirim. Kemal'in azametine hayranım. Dediğin vechile güneş gibi memdud ise de yine güneş gibi nâmütenahîlikler vücuda getirir. Âsâr-i fikriyesi âsâr-ı hissiyesinden parlaktır. Ben hissî şeyleri daha ziyade sever isem de fikrî eser yazmak tasni ve icad demek olacağıyçün daha büyük bir iktidara delâlet eder. Âsâr-ı hissiye benim gibi ümmîlerden de sâdır olur. Âsâr-ı hissiyede maharet müelliften ziyâde Allah'a aittir. Onun için o yolda eserler hakikate daha ziyade yakın görünür. Kemal gökte tescim edilse bir Merih görürdük. O nadire-i kudrette zaaf-ı kalb denilen hal yoktur. Ekrem'in kemalâtı tasvir olursa şafak söker tabiat hande eder. Sen her vakit dediğim gibi

⁹ Kemal Paşa zade Said Bey.

¹⁰ Damat Ferid Paşa.

namütenahî bir şairsin. Yazdığın şeyler ekseriyet üzere arş-ı alâdan nüzul etmiş kadar âlidir. Bazan da masum gönüllerden çıkıp giden dualar gibi gittikçe itilâ ede ede mahşer-i ulviyât olan nezd-i ilâhiye peyveste olur. *Cezmi*'yi tamamiyle görmediğimden hakkında mütalâa yazamam. Lâkin şu kadar söylerim ki mukaddemesi kıyamet kopuyor gibidir. Öyle bir giriş, öyle bir sademe-i edeb öyle bir zelzele-i dehâ, Osmanlı erbab-ı kalemi içinde kimseye nasip olmamıştır. Roman tarafı-*Les Misérables* daha doğrusu Kemal'e nisbet matlub olan derece-i mükemmeliyette değil ise de bakalım alt tarafında neler zuhur edecek. Cariye tahkiri Kemal'in fikri olmayıp o zaman erbab-ı fikrinin bir tasviri olmak lâzım gelir. Memleketimizde hürriyetin münferit alemdarı bulunan ve esaret aleyhinde yegâne-fedakâr olan Kemal hakkında başka türlü bir mütalâa varit olamaz. Romana başladın mı? Ferid adama rahat vermez ki. Ben Paris'te iken onun refakatini herşeye tercih ederdim. Hele tarziye yahut terbiye vermeğe hacet kalmaksızın hınbıl Cemal gitti ya. İngiltere'den Fransa'nın edebiyatça daha kadim, daha ileri olduğuna kail olmuyorsun. Sebeb de Shakespeare imiş. Bugün Yunanistan'da Kemal gibi yazar bir şair yok. Şimdi biz edebiyatça Yunanlılara daha doğrusu Homer evlâdına faik mi olacağız? Fransa darü'l-fünûn-ı edebi İngiltere üniversitesinden daha evvel teessüs etmiş Şinasi'nin Kemal'den daha mütekkaddim olduğu gibi. Bu cihet-i teemmülden edebî Fransa'da sübut-ı kıdemi anlaşılmaz mı? Shakespeare Fransa üniversitesinin bu suretle şakirdi oluyor. Yoksa maksat Shakespeare Fransa üniversitesinde tederrüs-i âdâb etmiş demek değildir. Sözlerimi mana-yı âdiyesiyle telakki edersen elbette muahezeye şayan olur. Şimdi ise Fransa'da Victor Hugo var ki Fransa'nın değil bütün dünyanın edebiyatını bir mertebe-i kemale isal ediyor. O halde Fransa'da edebiyatın daha ileriye varmış olduğuna niçin kail olmamalı? Bir de malûm ya ben İngilizce bilmem. Mücadele-i vicdanlar Corneille'in olduğunu iddia etmek Corneille'in Shakespeare'den evvel dünyaya geldiğine kail olmak değildir. Shakespeare Corneille'den evvel gelmiş ise de Corneille asrında Fransa'da bilinmemiş idi. Shakespeare hatta hayatta iken İngiltere'de bile meçhul gibi idi. Âsârının çoğu vefatından sonra meydana çıkmış derler. Corneille'de ise mücadele-i vicdaniye doludur. Bunu da Shakespeare'den öğrenmemiştir. Fransa'ya Shakespeare'i bildiren La Tourneur namında bir müellif idi. Fakat anlaşılması Victor Hugo'nun tesis-kerdesi olan-Novuelle Ecole-sayesindedir. Fransa'da nesri ıslah eden Chateaubriand'dır. Şiiri ihya eyleyen Victor Hugo'dur. Victor Hugo çok şeyde Shakespeare'e istinad etmiş çok şeyde de istinadgâhının fev-kine çıkmıştır. *Les Misérables*'lar, *Notre Dame*'lar vesair bunca âsâr-ı

nesriye ve şiiriyesi Shakespeare'de olmayan şeylerdir. Tiyatro "gènie"si olmakta Shakespeare'e muâdil Fransa'da Molière zuhur etmiş, *Macbeth*'de olduğunu rivayet ettiğin "bütün ummanlar elimin üzerine dökülse bu lekeyi temizleyemez" hayali şayet Corneille'de yok ise bizim taraf şüerasında emsali çoktur. Yanımda ne Shakespeare'in ne de Corneille'in hiç bir eseri kalmadı ki tetebbuat-ı lâzımede bulunayım Shakespeare'deki "trivial" sözler Hugo'da dahi var imiş, Benim hatırımda yok. Madem sen gördüm diyorsun biz de kabul ederiz. Lâkin iyi düşün *Les Misérables*'deki "b.." trivial değildir Niçin erbab-ı istidada zamanın dahli olduğunu kabul etmezsin? Herşey esbab-ı hariciye denilen sevaik-ı zahireye tâbi değil midir? Biz arada bize encümen filan iktizası yok deriz. Lâkin yanlış söyleriz Shakespeare, Hugo, zamanlarının fevkindedir, şüphe yok. Fakat onları zamanlarının fevkinde bulunduran yine zamandır. İklimin, havanın, ülfetin, taayyüşün, marifetin zekâya, iktidara, şiire inşaya hatta bir rivayette istidada kadar tesiri vardır. Londra'da vücuda geldiği ve tiyatroya hizmet ettiği için bir iştihar-ı edebîyi temellük eden Shakespeare meselâ tersanede perverde olsa bir büyük amiral yerine geçer veyahut meselâ "Karaib" aşiretinde zuhur etse bir mükemmel cannibale olurdu. Hugo yok farz olunduktan sonra asr-ı hazır Shakespeare' den büyük bir şâir getirmek mutlak ve muhtemel olmasa bile Shakespeare bu asırda bulunsa idi elbette daha büyük bir şöhrete malik olur idi derim. Victor Hugo tiyatrolarının birisinde bir şâirane "caprise" olmak üzere mahlukatından bilmem hangisini Venüs vücudunda Türk kalbi hezeyanıyla gûyan ettiği için Türkler aleyhinde müteaddid telifat-ı garazkârenesi bulunan koltuğunda Yunan eşkiyasıyla meydan-ı edebiyata çıkan Lord Byron...

III

Birader-i eazzım,

Sergüzeşt'ini bir iştiyak ile okudum. Eserin ne kadar müessire benziyor diyeyim mi? İfadesinin azamet-i şairanesini, üslûbunun şahaneliğini tavsiften benim kalemim âcizdir. Tasvir cihetine gelince küçük kız mümkün olduğu kadar büyük, Cevher mümkün olduğu kadar müessir. Bu dilrûba sanat-ı tabiiye bînazîr surette üstadânedir diyebilirim. Ben edebiyat meftunluğumla beraber buna nazire yapamıyacağımdan eminim. *Sergüzeşt*'in gülünecek tarafları bile ulviyet ve kuvvetten hâli değil, mevzuu ise milliyet ve tabiatla mâlidir. Hissî bir eser-i âlidir ki daha ilk sahifesinde kalb halecana başlayıp nihayetine kadar o halde devam ediyor. İnsaniyetin en viran, en karanlık yerlerini dolaşa dolaşa

baykuş gibi müsibetlere gülmekle meluf olan bu biraderine o siyah mahluk-ı biçare âdet ve usûl ve azimetini değiştirtti. Ölürlen gözüm-den bir damla yaş kopardığımı tahattur ediyorum. İşte benim yapabileceğim en büyük sena budur. Eserin bence kusuru biraz çok güzel olmasıdır. Tavsifat ve teşbihatta da bir iki tekerrür vaki olmasa daha iyi olurdu diyorum. İşte itirazım da bundan ibarettir. Pek çok mektuplara güzel dediğim için seninkine -güzel mektup- ünvanı verdiğime sıkılıyorsun. Acemin birisi Şekker-i Hindistan ve şekker-i mazenderan Her dü şirin est amma inekca ve ânekca" demiş. Ben de diyorum ki yıldızlar güzel ateşböcekleri de güzeldir. Fakat aralarında yerden göğe kadar fark vardır, öyle değil mi? Mamafih arada güzel vasfını ibzal ettiğimden maatteessüf eminim. Ancak mazur gör. Tanımadığım bir takım müellifin-i zamaneden aldığım perestişnâmelere o sözden başka cevab-ı kât'î ve dâfi' bulamıyorum. Gerçekten put değilim ki eğilenlerin karşısında bi-hareket durayım. Hatalarını tashihe de vaktim, iktidarım yok, her ne ise. Bizim eserleri maarife vermişler. Osman'ı gördükçe sorarsan belki istihsal-i ruhsatta isticâl ederler. Osman dediğim o mütedeyyin-i bî-imandır ki bir haftalık işi bir senede görmekten hâzzeder. İstanbul'dan Boyacıköyü'ne bir mektubu yirmibeş günde götüren tatar da o idi. Bizim İstanbul azimeti evet meşkûk. Doğru bir hareket ihtiyar etmemi istersen benim burada bir buçuk sene daha tevakkufuma razı ol. Bu mecburiyete tehdidestlikten başka sebep gösteremem. Ancak kendime de pek emniyet edemem. Sabahleyin Londra'da bir buçuk sene daha kalmaya azmetmişken akşam üstü kendini Manş'ın ortasında bulmak benden istib'ad olunur bir hal değildir. Ben bu halde olmasam yaşayamazdım. Bu sene âlem-i ülfete pek seyrek gidiyorum. Geceleri yapayalnız parkta hâzır ve gâib olmayı her şeye, herkese tercih ediyorum. Günde dört kere giyinmek.... Ne demek? Bilmediğim, görmediğim, sevmediğim bir takım sahte mahlûkata hoş görünmek için müdahane mi edeceğim! Yok artık çektiğim elverir.-Kibar cemiyeti benden uzak! Ben sefil hakir olmak, şimdikinden daha sefil, daha fakir olmak isterim. Sokakta bir İtalyan makinasının etrafında raks eden paçavra fistanlı rençber kızlarından biri ile muaşaka etmeğe muhtacım. O kız Hyde Park'ın bildiğimiz süvarilerine, o sokağı Buckingham'ın bildiğimiz suarelerine tercih etmek azm-i kavisindeyim, ah ben esfel-i safilin olmak isterim ben.... Kibar cemiyeti mi? Geçelim! Seni de taciz etmeyeyim. Baki'den bir mektup alıp cevab-ı memnuniyet-meâbı fırlattık. Ekrem'den haber yok, daha tuhafı bana *Tefekkür*'ünü de yollamamasıdır. İsterim ki canım sıkılsın. Ah, Sezâyi ben bu büyük mamure-i medeniyette, bu azîm cihan-ı üns ü ülfette dünyanın en vahşî en yaba-

nî bir adamı oldum. Benimle ünsiyet edebilmek bir tahammül, bir fedakârlık, belki de bir inayettir. Baki kemal-i tahassüs ile nâsiyet-i irfan ü uhuvvetini öperim.

Hasretzede kardeşin

6 Haziran 1888

Abdülhak Hâmid

Bilmem ki bizim Çamlıca'daki kafes halâ duruyor mu? Yoksa geçen fırtınalarda uçup gitti mi? Eğer duruyorsa git bak, sanırım ki benim yerimde baykuşlar oturduğunu görürsün. Ah hasret, hasret o beraber geçirdiğimiz zamanlara!. O biraderane hasbihaller yine avdet ve tekerrür edecek mi acaba?, Ümit edelim. Şu dakikada yüreğim parçalanıyor... Bedbaht ve bî-şuur oldum ben!..

IV

Nur-ı dîdem kardeşim şayan-ı hürmet Sezayi

Seni istediğim gibi göremeden kaçır gibi İstanbul'dan çıktım, yine buraya geldim. Bari şimdiye kadar bir mektup yazabilseydim o da olmadı. Sözün doğrusu şu olacak ki bizim mülâkat ve muhaberele âdetâ şâyân-ı teessüf hicranlardan bir şey oldu. Bunun müsebbibi ne sensin ne benim. Kimdir, nedir acaba? Orasını Allah bilir. Biz bu murdar havalı memleketin berbat denizinden öyle bir halde geçtik ki hâlâ başımın dönmesi geçmedi diyebilirim. Vücutça muhtarip, hem pek muhtaribim. İnşallah senin afiyetin kemalindedir. İşin nasıl oldu? Paris'e mi geleceksin İstanbul'da mı bulunacaksın, ne yapacaksın? Bunları ben bilmek istediğim gibi sen de bilmek istersin zannederim. Baki ne yapıyor? İstanbul'da üç ay bulundumsa da kâfir beni bir kere Ada'ya davet etmedi.

Bu sahifeye geçiyorum ama ne yazacağımı bilmiyorum. Edebiyat hayatım şimdi rahat dōşeğinde mükeffen bir halde bulunuyor. Sen elindeki işi ne yaptın? Bir şey yazdın çıktı da benim haberim olmadıysa pek ziyade müteessir olacağımı bilirsin. Ekrem en sonraki eserinden bize ihda tarafına meyil göstermedi. Zannederim ki-zannederim ki değil-eminim ki sen öyle yapmazsın. Resmî Beyefendi'nin¹¹ gözlerinden öperim. Bana İstanbul'da iken gösterdiği âsâr-ı muhabbet daima hatırımdadır. Belgrat'a memur oldu mu, Brüksel'e mi dönecek, ah mümkün olsa da buraya gelse. Sen kımıldanıp bir tarafa gidemiyorsun ki seni davet edeyim. İki gözüm Sezayi, bilhassa nasiye-i irfanından öperim ve

¹¹ Sami Paşa zade Abdülhalim Bey'in oğlu

mucib-i teselli-i kalbim bais-i şevk u sürur-ı vicdanım olan hitabına intizarda olduğumu beyan ile iktifa ederim. Baki uhuvvet-i ebediye.

19 Kânun-ı sâni 1305 (31 Ocak 1889)

Mütehassirin

Abdülhak Hâmid

V

“Ah Sezayi, mektubun beni pek ziyade müteallim etti. Ara sıra hal-i vahdetimde periler gibi görünmeden etrafımda dolaştıklarını hissettiğim zılal-ı hüzn ü mâtem birer birer fikr ü hayalime çarparak geçmeğe başladılar. Ben senden haber-i meserretler, beşaretler bekliyordum. Dedğin gibi birtakım vahşilerin, âdilerin istihfaf etmeleri tabii olan bu senin uğradığın felâket bence pek elîm, pek müessir bir sadme-i gaddarânedir. Küdûretine tamamiyle iştirak etmekten başka elimden bir şey gelmediğine de hiddetlenip duruyorum. İstanbul'da bulunsaydım seni yarım saat bile yalnız bırakmazdım. Lâkin heyhat, ben nerede, Sezayi nerede. Bununla beraber.. Bilirsin ki muhabbet bazı kere kabalıklar eder. İşte benim muhabbetim de sana şöyle vakitsiz bir ihtarda bulunacak “mukaddesat aşkına tahammül et. İnsaniyet, edebiyat aşkına muammer ol.” Bana karîben tebşir-i afiyetin en büyük eltaf-ı biraderaneden olur. Baki uhuvvet.

Londra'dan 5 Temmuz 1307 (17 Temmuz 1891)

Müştak ve mükedder kardeşin

Abdülhak Hâmid

VI

(“Brganston Square” damgalı kâğıt üzerine)

Gözümün nuru kardeşim

Bu mektubu pek beğenmiyeceksin. Zira sana hiç bir şey ifade edemiycek. Yazacak şey yok değil, bende yazmağa pek mecal yok. Mektubunla beraber kitabını aldım. Yutar gibi okuduğum cihetle tesirat-ı lâtifelerini hâlâ tamamiyle hazmedemedim. Sana şu kadar söyleyeyim ki kömürcü develerinin arkasından sernüma-yı hûşmendî olan ihtiyarı dün gece rüyada gördüm. O heykel-i zekâ ve irfan pek fevkanî, hele iki yüz ellikuruşa satılan hıyaban-ı ulviyet-bünyan ebkâr ü tesa-

vir-i edebiyenin mesayir-i ebediyesinden addolunmağa şayan bir şey. Müteverrim ağacın fena-yı duhteranesini, nesîs-i hüznünü hâlâ kalbimde duyup işitiyorum.- Pandomima-ya bayıldım. İnsaniyet burada ne tabii bir ma'reze vaz' olunuyor.-Kediler-de yine o kabilden elîm bir mud-hike-i hakikat. Bir tarafına zulmet çökmüş olan-Düğün-ise en millî kisvet ile giyinmiş gûya ki ağlayarak raks ediyor. Vuslat'a dair bir şey diyemem, zaten ona edebiyat nokta-i nazarından bakmağı da istemem. Sezai'nin kalemiyle inşa olunan bir mezarda yatmak her kıza müyes-ser olan bahtiyarlıklardan değildir. Bir fani vücudu ebediyeti-i edebiyenden hissedar ediyorsun demek oluyor. Üslup, ifade, bittabii âli, mütealî. Mukaddemede elfaz münekkidlerinden şikâyet ediyorsun. O yolda tenkidatın başka lisanlarda pek nadir vukua gelmesi ve bizde pek çok olması onlarda elfaz yanlışının meçhul bir şey olmasından ve bizde ise hatayıyat-ı lâfziyenin hemen hemen hataya-yı maneviyemiz derecelerinde kesret üzere bulunmasındandır. Onun için elfaz münekkitlerine itiraz etmeğe pek hakkımız yoktur sanırım. Senin kitabında o kabilden münekkitle sermaye-i tariz olacak bir iki şey gördüm ise de onları sen de bilerek yazmış olacağından burada tezkâra lüzum görmüyorum. Herhalde kitabın mertebe-i ulya-yı edebiyeyi haiz olan âsâr-ı Sezaiyâneden olduğunu inkâr etmek kimsenin haddi değildir. Ben *Küçük Şeyleri*'i beklediğim gibi büyük şeylerden buldum. Tebrik ederim. Var ve bahtiyar ol. Vücudunla hepimiz iftihar ederiz.

Gelecek mektubunda bana biraz da kendi halinden bahset. Ben geleliyeceğimin haber-i katisini aldım. Sen ne yapacaksın, Paris'e mi döneceksin, yoksa İstanbul'da bir memuriyet bulmağa mı çalışacaksın? Buraca bir hısmımız yoksa da dediğin gibi Ziya Bey Londra sefiri olacak olur ise senin için beraber gelmeğe ihtimal vardır. Lâkin sen yine ihmal edersin. Baki uhuvvet.

14 Eylül 1307 (26 Eylül 1891)

Birader-i müştakın
Abdülhak Hâmid

Hüseyin ile Nelly arz-ı hürmet ederler.
Emin Efendi de yanımda olduğundan bilhassa
arz-ı ihtiram ediyor.

VII

Nur-i aynım kardeşim efendim Sezâyi

Sabah gazetesinde gördüm, rahatsız imişsin. Binaenaleyh merak ediyorum. Lûtf ve inayet edip bana serian sıhhat ve âfiyetini tebşir et. Ben de on iki gündür hasta ve yataktayım. Onun için uzun yazmağa

mecalim yok. Ancak şükür ben kesb-i afiyet etmekte gibiyim. İnşallah sen de bu mektubun vusulünde tamamiyle iade-i sıhhat etmiş bulunursun. Gözlerinden öper ve seni Allah'a emanet ederim kardeşim. Bir kelimen beni ihya etsin.

Londra, 25 Şubat 1308 (9 mart 1893)

Birader-i mütehasşirin

Abdülhak Hâmid

VIII

Ah Sezayi kardeşim

Mektubuna vaktinde cevap veremedim, düşündükçe mahcup oluyorum. Lâkin ne yazayım, şikâyetten başka halimde dâi-i tezkâr bir cihet göremiyorum. Cismânî ve ruhanî hastalıklar birbirini takip ediyor. Bir muzayaka-i fikriye içindeyim ki sorma. Bu derece sıkılmanın sonu ne olsa gerek. Evet, şimdi Londra'nın mevsimi. Herkes şen, her yer şen. Bütün gönüllerin açıldığı bir mevsimde benim ancak yaralarım açılıyor. Senin halini düşündükçe de ayrıca dilhûn oluyorum. Buraya İstanbul'dan yeni bir kâtip geldi. Bana-on beş gündür beraberiz, yüzünüzün bir an güldüğünü görmedim-diyor. Ne kadar değişmiş olduğunu bundan anlarsın. Elhasıl ben henüz bitmedimse de söndüm. Bu sönüklükten dolayı olmalı ki etrafımı istikbalim gibi karanlık buluyorum. Evet şimdi Londra'nın mevsimi, lâkin benim mevsimim geçti, ilelebed geçti. Bu geçişin gayesi korkarım mahşer değil, makber olacaktır. Mehafil-i ülfetin şampanya içinde yüzdüğü bir mevsimde içkisizlik ne elim şey! Sen şimdi sâkinâme yazmak bana düşüyor diyorsun. Ben de hasretnâme-i sâki diye bir şey yazmalıyım. Burada her şey iyi, her şey sezâver-i senâ, lâkin ben fenâ, mezuniyeti soramıyorum diyorsun. yine, sorma, çünkü o benim de sorup cevap alamadığım bir meseledir. Arkadaşım, oğlum sana hasseten arz-ı tazimat ederler, Aman allahaşkına beni mektupsuz bırakma. Baki uhuvvet-i ebediye.

31 Mayıs 1309 (12 Haziran 1894)

Mütehasşir kardeşin

Abdülhak Hâmid

IX

"Ah Sezayi, teessürat-ı kalbiyemi tarif ve tasvirde acizim. Şu dakikada gözümün önündesin. Görmüş gibi düşündüğüm halin beni elim bir hayret içinde bulunduruyor. Kalbimde senin hissiyatını görüyorum,

başım da senin efkârın dolaşüyor. Sana tesliyet vermeğe cesaret edemem, çünkü bu sence teselli kabul etmez bir mesâib olduğunu bilirim. Şu kadar söylerim ki sen ailene, vatan ve milletine hatta insaniyete lâzımsın. Merhumeden ziyade bunlara acı. Ta'mîkan düşünürsek anlarız, hissederiz ki bazı kere âlemde kalan sevdiklerimiz, âlemi terkeden sevdiklerimizden daha ziyade acınacak bir haldedirler. Sezayi'ciğim beni de unutma, bana da merhamet et. Hâmid'in sana olan muhabbeti pederî, mâderî, biraderî cümle muhabbetlerin fevkindedir. Çünkü o muhabbetler irsî ve binaenaleyh tabîdir. Bizim muhabbetimizi ise biz kendimiz halketmişizdir. Efkâr ve hissiyatımızın semere-i iktiranı olan bu muhabbet-i mukaddese benim en büyük tesliyetimdir. Sen millet-i Osmaniyenin en âli şâirisin, vücudun Osmanlılar için bir şereftir. İnsaniyet aşkıyçün kendine rahîm ol. Kudretin sana ihsan-ı yegânesi olan fazilet-i hârika onu icap eder. Sezayi'nin bu millete pek büyük vaadleri vardır, onları incaz etmeli.

Sezayi'ciğim bir âfiyet haberin beni ihya edecek. Elem ve ıztırab içindeyim. Yine tekrar edeceğim. Ölenlerden ziyade sağlara acınılacak bir zamandayız. Baki muhabbet ve uhuvvet-i ebediye.

La Haye, 6 Teşrin-i evvel 1311 (28 Ekim 1895) Birader-i mükedderin
Abdülhak Hâmîd

X

Birader-i eazzım Sezayi

Bîçare Sami Bey'in kızı Âzize'ciğin uğradığı kazayı işittim. Elbette sen de işitmişindir. Yalnız işitmekle olmuyor, bu hakikaten gönüllerde âsâr bırakacak facialardandır. Her musibet geçiyor ama izsiz kalmıyor. Pençe-i kaza yürekleri böyle okşuyor mu demeli. Geçende senin dediğin gibi ölenlerin acısını çekmemek için ölmeli. Fakat sen sağ ol Sezayi.

Gazetelerin rivayetine göre Londra sefiri yakında Londra'ya gelecekmiş. O halde seninle ben de inşallah yakında Paris'te görüşürüz. Burada birisi, bir ermeni-ki Memduh kim olduğunu bilir-senin İstanbul'a avdet etmek üzere olduğunu işittiğini söylüyordu. Bu rivayet benim bir kulağımdan girip öbür kulağımdan çıktı¹² Aklım kabul etmedi.

¹² 1901 de Paris'e kaçarak ikinci Jön Türk hareketine katılan S. Sezayi'nin davasından vazgeçtiğine dair Abdülhamid ajanları tarafından çıkarılan söylenti.

Bana haber vermeden öyle bir şey yapmazsın değil mi? Baki hitab-ı uhuvvetine mazhariyet temennisiyle iktifa ederim nur-ı aynım.

21 Eylül 1902

Birader-i ruh-beraberin

Abdülhak Hâmid

XI

Nur-ı dîdem Sezayi ¹³

Sulardan inşallah salimen Paris'e avdet etmişindir. Elbette yanında bir lalan yahut dadın bulunmuş olacak. Yalnız bir tarafa gidemezsin. Buraya gelmeyişi de ondan olmalı. Sitemlerin esbabını vakt-i mülâkatta icabına göre şerh ve cerh ederiz. Dediğin raddelerde sitemler muhabbetten tevellüd ettiğiyçün yine tevlid-i muhabbet etmek lâzım gelir. Rivayetlerde o kadar mübalagat olur ki meselâ sen benim bin lira ihsan aldığımı işittiğin zaman ben senden beş lira istikraz etmiştim. Yahut ben senin mektuplarının münderecatını başkalarına söylüyorken sen benim mektuplarımı İstanbul'a gönderip tahşiye ettikten sonra istirdad ediyormuşsun. Hâşiyelerin birisinde-ben bir yılan imişim ki elvan-ı dilfiribime aldanmamalı imiş-tenbihatı da bulunuyormuş. Bu haller eb'âd-ı gayr-ı mütenahiyeden daha baîd ve müstebaddir. Makalatını soruyorsun ¹⁴ Bittabi muallâ şeyler: Hem muallâ, hem parlak, hem yakıcı; bilmem kalemini güneşe mi batırıp da yazıyorsun?-Evvelâ güneşe sonra da yıldızlara-Mısırlıların başına ehramları yıkıyorsun. Şâpur'a düşeceği uçurumları gösteriyorsun. Bir diğerini de yıldırımdan kamçılarla atebeden safiline koğuyorsun. Selim-i evvelin Mısır'a karşı izhar-ı ulviyet ve mehabet eden minareleri hatırıma geliyor.

Benim dilim tutulmuş, fakat kira ile tutulmuş değildir. Benim kalemin kırılmış, ancak düştüğüçün kırılmıştır. Sen berk ü ra'd, zelzele, tûfan, ben sönmüş bir volkan: Bu da tabiidir, Balkanlar denilen volkanlar gibi ebediyülfeveran olamazdım. Hâl-i ehli-i demarım malûm: dadılarım beni yalnız bir tarafa bırakmıyorlar. Beraber gelince de sana yahut kendime mâlik olamıyorum. Sen de galiba kendine pek ziyade mâlik olmak istediğin için bu tarafa gelemiyorsun.

Mektuplarının birisinde-bir küçük maîşet, bir büyük hürriyet-di-yordun: istediğin bundan ibaret imiş, bütün kâinatı istiyorsun.

¹³ Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Akşam, sayı 11343, 10 Mayıs 1950 ve sayı 12000, 2 Mart 1952 de bu mektubun bazı parçalarını yayınlamıştır.

¹⁴ S. Sezayi'nin Şûrâ-yı Ümmet gazetesindeki mekaleleri.

Hani ya ah o devlet ki kanaat derler
Bahtiyar işte ona mâlik olan insandır

Ona mâlik olan devletlû, atufetlû yahut benim gibi sefalet ve sefahatlû olmaz-hamiyetlû-olur ki bir Türk için bu zamanda en büyük rütbe odur.

Sen o, mertebe-i faikada, silsile-i ihva ve hevâcislerin cümlesine hâkim olan o şahikada bulunuyorsun. Ebediyete oradan çıkılır.

Galiba sen bana bazı kere oradan bakıyorsun da nekayısının hepsini görmüyorsun. Mamafih dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur derler. Ben de bir kere kavuşsak diyorum. Baki uhuvvet,

20 Ağustos 1903

Kardeşin

Hâmid

XII

(«Turkish Embassy» damgalı kâğıt üzerine)

Nur-ı aynım Sezayî

Bir kaç gün için deniz kenarına gittiğimden mektubunu ancak avdetimde alabildim. Mehmed'in¹⁵ vefatından pek müteessir oldum. Çocuğun ahval-i sıhhiyesi öteden beri pek yolunda değil idi. Lâkin o hüznengiz hastalığa, o gençlere mahsus ölüme maruz olduğunu bilmiyordum. Onun için bu verem haberi bana bir füc'e gibi geldi. Seni bu peygam-ı matem-encâm ile tahzîn edenler umarım ki hemşirem hanımefendinin afiyette bulunduğunu teşşir etmişlerdir. Mehmed'ciğimiz galiba kardeşsiz idi, vah vah vah.- Hayatta olan ölüm-diyorsun. Şüphe yok. Dünyada bir hakikat varsa o da memattır. Bir takım hükema ise ölüm yoktur, hep ruhtur diyorlar.

Olmazsa vücud ile beraber
Ben neyleyeyim beka-yı ruhu

Peygüle köşe, bucak, zaviye filan demektir. Bu Naima Efendi tabirini nerede gördün? Memduh Paşa'dan¹⁶ gelen mektupta acaba seni peygüle-nişin mi addediyorlar? Anlaşılan -gölge etme başka ihsan istemem-

¹⁵ S. Sezayî'nin yeğeni.

¹⁶ Dahiliye Nazırı Memduh Paşa. Jön Türklerden ayrılıp İntanbul'a dönmesi için S. Sezayî'ye mektup yazar.

demışsin. Zavallı Memduh¹⁷ Folkstone'da vefat etti, yine Folkstone'da bir mektepte bulunan Tosun Cemil Paşa'nın oğlunu okutuyordu. Bu mısırlı tosunun elinden Memduh çok çekti. Edebiyattan benim şu aralık bir şeyle iştiğal ettiğim yok. Paris'teki otelde beraber okuduğumuz bir tiyatro kitabı ki odaya bir zâir-i bâlâ-endamın duhulü ile kapanmış idi, o günden sonra bir daha açılmadı diyebilirim. Sana benim Londra'daki hususi adresimi yazayım.

188 Piccadilly

Yani ben de senin-Seine-in gibi bir nehr-i bîhâb-ı huzurun, bir hayat-ı seri'ül mürurun kenarında bulunuyorum. Pek iyi bilmiyorum ama benim tabiatım galiba sahil-i bahirden ziyade şâti-i nehirden hazzediyor. Hususiyle dağlardan fıskırır gibi akıp gelen bir ırmak, küçük fakat gürültülü, sert, hırçın bir ırmak en sevdiğim manzara-i tabiiyyedir. Bir de yine zannederim ki ben sükundan ziyâde izdihamdan ve bir mamure-i tabiiyeden ziyade bir belde-i ma'mureden hazzediyorum. Fakat şu dakikada neden hazzettiğimi bilmiyorum. -Evvvelki mektubumda ettiğim ihtar-ı hüznâverden dolayı müteessifim. Ancak o hüzn-i müzmini ihtara lüzum var mı idi, ihtar etmesem de hatırına gelecekti. Bu deryalar, bu nehirler bize daima bir takım hatıralar getirirler ki dalgalar, akıntılar gibi onlar da hep top-rağa değerler. Şimdilik sözü keseceğim. Selâmlarına teşekkürle mukabele tabii. Allahaşkına yine yaz. Hem eğer numarasını unutmaz da sana yazdığım adrese yazarsan mektubunu daha çabuk almış olurum. Baki uhuvvet.

14 Eylül 1905

Biraderin

Hâmid

XIII

"Safalar getirdin iki gözüm Sezayi, ama sen beni ne zamandanberi fikrimin gittiği bir yere gidebilir zannediyorsun ki telgrafla bana Madrid'teki adresini gönderiyorsun. O cevelden yahut tayeran inşallah bana bir gün nasib olur. Lâkin şu aralık-nasib de olacak olsa- musib olmaz. Zira kırk yılda bir zuhur etmiş olan bir işin başında bulunmak üzere Belçika'ya gitmeğe mecbur ve memurum. Mamafih Paris'te bir kaç gün kalmış olsaydın da bilseydim, Brüksel'e mutlaka Paris'ten geçerek

¹⁷ Abdülhalim Memduh.

yani senden geçemiyerek giderim ki bunu sen de pekâla bilirsin. Tombul Rişar da orada imiş, ne zamana kadar kalacağını sordum cevap vermedi. Her ne ise inşallah Madrit'te müsterihü'l-bâl ve mazhar-ı saadet-hal olursun. Sana akdemce tebrik de yazıp Neyyire Hanımefendiye göndermiş idim. Madam dadıdan ne haber?-Aman dikkat et-gazetelerde görüyorum ki İspanya'da *şiddet-i serma hükümferma* imiş. (Bunun altını çizmişim mel'abe-i lâfziye olduğunu ima içindir.) Hüseyin memnun ellerinden öpüyor, refikam İsviçre'dedir. Artık Madrit'ten bana bir hitab edersin elbette kardeşim efendim.

1 Kânun-ı evvel 1909

Birader-i mütehasşirin
Abdülhak Hâmid

XIV

'Nur-ı aynım Sezayi,

Bana bir âfiyetnâmecik irsali de itimadname takdimi gibi müşkil bir iş değil ya. Biraz rahatsız idin de onun için bugün bir telgrafla sana bu vazife-i hâmid-endişi ihtar ettim. Umarım ki İspanya'nın hava ve masıvasından memnunsun. Resm-i kabuller filanlar bittikten sonra rahat edersin. Şimdilik gözlerinden öperek seni Allah'a emanet ederim kardeşim efendim.

11 Kânun-ı evvel 1909

Birader-i mütehasşirin
Hâmid

XV

("Hotel d'Angleterre

Propr: C. Demmer

Davos-Platz

Switzerland" damgalı kâğıt üzerine)

Nur-ı dîdem Sezayi

Mektubunu aldım. Afiyet haberin beni ihya etti. Refikamı görmek üzere buraya geldim. Bulutlarla-yahut tabir-i şairanesince-meleklerle hem-saye gibiyiz. Hazret-i İsa bile görünüyor. Ben buraya berfistan-ı eş'ia-nüş veya şems-âbâd-ı berf-pûş diyorum. İspanya'da fırtınalar ol-

muş, siz inşallah asude-nişînsiniz. Belçika'da da kralın vefatından dolayı insan fırtınaları oldu, teşrifat saikaları indi, üniforma belâları çıktı. Güç hal ile kendimi buraya attım. Şimdilik kemal-i tahassürle gözle-
rinden öperim ve seni Allah'a emanet ederim kardeşim.

27 Kânun-ı evvel 1909

Hâmid'in

XVI

("Légation impériale
Ottomane" damgalı kâğıt üzerine)

Sezayi kardeşim nur-ı aynım¹⁸

Mektubunu şimdi aldım, teşekkürler ederim. Ben seni İstanbul'da biliyordum. Mezunen oraya gittiğini rivayet edenler olmuş idi. Ben bir zamandanberi İskoçya'da idim. Çünkü refikam orada bir sanatoryumda bulunuyor. Soruyorsun, teşekkür ederim. Ahval-i sıhhiyesi hiç de memnun olacağımız gibi değildir. Beş on gün sonra yine kendisini ziyarete gideceğim. Paris'te görüşemediğimizin bundan başka sebebi yoktur. Onun sıhhati benim de halim harap. Hüseyin'e gelince parasızlıktan kıyıdanamıyor, ne İstanbul'a gidebildi, ne Amerika'ya. Hâlâ Londra'da halefini bekliyor. Gûya Washington sefaretine başkâtip tayin olundu, maaşı da dolgundur. Becayışını istedim, yakın bir sefarete tayin edin yahut bana gönderin dedim. Cevab-ı red verdiler. Bu da benim için endişe verici bir haldir. Burada yapayalnız pek sıkılıyorum. Malûm ya yalnızlıkların en fenası karıslıktır. Biz onlarsız hayat süremiyoruz. Şimdi bize bir de bir irade-i nezaret-penahî geldi. Buradan her müfaretimde nezarete haber vermeli imişim. Nasıl olur? Bir de aradan bir hafta geçtiği halde maaş gelmedi. Bu da nasıl olacak? Böyle mi olmalı idi? Londra ve Paris gazeteleri de hücumu arttırdılar. Hani iki sene evvelki parlaklığımız? Artık nasiye-i uhuvvetini öpeyim de sükût edeyim.

21 Teşrini-evvel 1910

Muntazır-ı cevap ve
mütehassir biraderin

Hâmid

XVII

"Senin elinden benim neler çektiğimi bir Allah bilir bir de sen bilirsin, ben her nedense bilemiyorum. Evet Londra'da Half Moon Street' teki on iki numaralı evin penceresinden Ferid'le beraber bana bakmak-

¹⁸ Akşam, sayı 12000, 2 Mart 1952 de Halûk Y. Şehsuvaroğlu bu mektubtan söz eder.

ta olduğunuzu gördüm. Yukarıdan yirmi beş sene yani bir rub'-ı asır kakhahalar edip duruyordu. Kâtipten kurtulacağın belli idi. İnşallah karîben Paris'te görüşeceğiz demek oluyor. Sana bir nâsîh lâzım olduğunu anlamışlar. Kendileri ameliyattan da hazzederlermiş, her ne ise. Muhasebeciden hâlâ cevap gelmedi. Şeyh-üs süfera da bizim gibi hayret ve nefret gösteriyor. Nezarete daha cevap vermemiş. Bakalım dediğin gibi tekid gelecek olursa müttehiden bir şey yaparız. Şimdi izin ver de gözlerinden öpeyim sevgili kardeşim. Aman Paris'te görüşelim.

2 Mayıs 1912

Mütehassir Hâmid'in

XVIII

Vücut ile büyük fakat sinnen küçük kardeşim Sezayi,

Benim senden mektup alışım harikulâde bir hadisedir. Ben seni daima yanımda hattâ içimde görüyorum. Yanyana oturan iki kişi mükâtebe ile mi konuşurlar? İşte bunun için sana mektup yazmağa lüzum görmüyordum. Nezd-i Hüda'da duaların müstecab olması meşrut değildir. Fakat biz yine dua etmeliyiz. Çünkü dua bir adamı anmak demektir. Dosttan dosta bir vazife-i kalbiye ve bir deyn-i manevîdir. Ben o vazifeyi ifa, o deyni eda, yani sana dua etmekten hiç bir vakitte hali, hiç bir vakitte mahrum kalmamışım, Sezayi.

Seninle ben bilirsin ki bir zamanlar Kemalist idik. Şimdi ise iki defa öyle olduk. Geçen akşam bir refikimle bir restoranda taam ediyordum, yanımdaki masayı işgal eden Avusturya'lı bir zat hangi millete mensup olduğumuzu sordu. -Kemalistiz-dedim. Herif hürmetle kıyam ederek -ben de Kemalistim-dedim Ve-ahl Avusturya'da öyle bir adam zuhur etseydi memleketimiz bu hâle gelmezdi-sözünü de süz ü güdaz ilâve etti. Burada tanıdığım ingilizler bile bu Kemal namındaki harika-i kemalâtın meddah-ı bî-ihiyarı ve hayran-ı iktidarındırlar.

O büyük, pek büyük asker bugün kutuplarda bile hararetle alkışlanıyor. Yalnız meydan-ı harpte değil, meydan-ı siyaset ve kıyasette de yekta olan Mustafa Kemal âlem-i islâmı tenvir ve ihya için doğmuş bir şems-i istikbaldir. Eminim ki yalnız Trakya'yı, Türkiye'yi kurtarmakla iktifa etmiyecek -daha daha yanımdasın yazmağa hacet yok- birçok mucizevarî halâşkârlıklarda bulunacaktır. Hemen Allah ömrünü efsun etsin.

Şimdi adiyattan bahsedelim. Ben Viyana'dan bîzar olmağa başladım. İstanbul'a avdet için Edirne tarikinin küşadını bekliyorum. Hâmid orada tehhül etmiş idi. Beyrut Fatma'nın mezarı ise Edirne haclegâhıdır. Hususiyle Selim-i evvelin de tahtgâh-ı sanisidir.

Oraları Yunan eşkiyasına verilemez. Daha verilemeyecek ve mutlaka istirdad edilecek bir çok yerler olduğu gibi.

Bir aralık Türk ordusunun duvarlarına kadar eriştiği ve senin yolundan döndüğün Viyana, dediğin gibi bugün aç çıplak bulunuyor. Onun yiyeceğini yamyamlara ve giyeceğini domuz çobanlarına verdiler. Hüseyin'in aileciğiyle beraber biz de ahali-i memleket gibi uryan ve câyi^c, temaşager-i fecayi^c bulunuyoruz.

Bezminde periler ola saki

öyle mi? Burada harabe var ama peri yok. Benim perilerim hep yok oldular. Yalnız düşündükçe cinlerim başıma toplanıyor. Kızıyorum. Odamda cinler top oynamağa başlıyorlar. Elimde münevvim bir kitap ile yatağa şitab ediyorum. İşte o kadar! Süleyman Nazif'i ziyarete gideceğini biliyor ve onun evini nasıl bulacağını düşünüyordum. Meğer Filorinalı Nazım sana delâlet etmiş. Süleyman Nazif, Cenab, Rıza Tevfik. Bunlar birer serdar-ı edebiyat. Kemal, Ekrem, Sezayi kadar onlar da beni ihya ettiler diyebilirim. Halim ve Hasan Beyefendilerin elerinden senin de ulvî nasiyenden öperim nur-ı dîdem Sezayi. Baki uhuvvet-i ebediye.

5 Teşrin-i evvel 1922

Daima senin
Abdülhak Hâmid'in
Prinz Eugen Strass 40 Wien

XIX

Sezayi'ciğim

Seni çok göre(ceğim) geldi. Geçen Çarşamba bir meşguliyetim olacaktı, onun için görüşemedik. Havalar pek fena gittiğinden seni davet etmeğe cesaret edemiyorum. Mamafih havalar açınca seni bekleyeceğimi bilmen lâzım gelir. Mahud icare işinde netice alacağımı sana tebşir ettiğim gün -tebşir ediyorum çünkü bir münasebetsizlikten kurtulmuş oluyorduk- evet o gün sen bizde iken cemiyet-i belediyede iş olup bitmiş, ben de keramet göstermişim. Bilmem ki son zamanlarda evliyadan mı oldum? Gözlerinden öperim, sıhhat ve afiyetin berkemal olsun kardeşim.

17 Kânun-ı evvel 1926

Abdülhak Hâmid

Sana - *Garam-ile-Bir sefilenin hasbihali*-ni ihda etmiştim. Musahhah ve yeni şekillerinde onları nasıl bulduğunu anlamak isterdim.

XX

Sezayi'ciğim

Gripten rahatsız olduğumu işittim. İnşallah kesb-i afiyet etmişsin-
dir. Kadıköy'ündeki yerini bilmiyorum. Bu mektubumu Vaniköyü'ne
göndermek lâzım geliyor. Besim Ömer Paşa diyor ki Paris'te bir kadın
senin-*Sergüzeşt*- ismindeki eserini fransızcaya tercüme etmiş, bastıra-
cakmış, müsaadeni istiyormuş. Bu kitabı birçok zaman evvel Paris'te
iken Besim Ömer Paşa tercüme etmiş de bu kadın onu tashih etmiş
demek olacak.

Ben Besim Ömer'e Sezayi tarafından / eserin tab'ına / ben müsa-
de ederim dedimse de Paşa senden cevap bekliyor. Binaenaleyh sen
cevabını hem bana, hem Besim Ömer Paşa'ya ver. Afiyet haberini de
ayrıca bana isal et. Çok geciktirme. Çünkü yakında Ankara'ya sefer-
berlik var. Elbette memnun olmuşsundur. Gözlerinden öper ve seni
Allah'a emanet ederim kardeşim.

15 Kânun-ı sâni 1926

Abdülhak Hâmid

Filorinalı dostumuzu görürsen tebrikinden memnun olduğumu fakat-
bera-yı maslahat-cevap veremediğimi söylemeni rica ederim. Bu zat
biz ne yazarsak neşr ediyor!!!

XXI

Sezayi'ciğim

Şu elinde tuttuğun mektubu görüyorsun ya işte onu ben belki
birbuçuk aydanberi yazmak üzere idim. Bir türlü bugüne kadar ya-
zamadım. Hüda bilir ki hem senden hem kendimden utanıyorum. Mü-
kâtebe hususunda bilâ-sebeb imhal ve ihmalin bu derecesine mani ol-
mak lâzım gelir. Elimde kalemden başka bir vasıta olsa da onunla se-
nin afiyetini sorayım diyorum, o vasıta yok. Telefonla ise başım hoş
değildir. Bazı kere sen beni şu hab-ı ataletten uyandırırydın. Onun
da ardı kesildi. Rüyada işaretlerle müşavere ediyoruz ama sabah o-
lunca onun bizdeki hasreti arttırmaktan başka tesiri olmuyor. Hamd
olsun afiyetteyim ama bu halimden çok müştekiyim. Sen de afiyette
olasın. Biz sözde Çamlıca'da Mihrünnisa'nın köşküne gideceğiz, bir
aydanberi gideceğiz! Niyet var lâkin henüz muvaffakiyet yok. Siz ne
yapacaksınız? Öyle bir nakl-i mekân tasavvuru var mı? Varsa bildir,

ta ki biz de bir karar verebilelim. Şimdilik gözlerinden öperim ve cümlelerinizi Hakka emanet ederim kardeşim.

20 Mayıs 1928

Senin Abdülhak Hâmid'in

XXII

"Sezayi'ciğim

Bu Haziran'ın birinde yazdığım mektubu yalnız (ken) dün akşam aldım. Münir "ne vakit isterse gelsin hep beraber kulüpten terziye gideriz" dedi. O mübarek kulüpte saat altı ile yedi arasında bulunur. Cumartesi günü bize gel de kulübe ve sonra terzime beraber gidelim. O gün gelebileceğini bana telefonla bildirirsen ben de Münir'i haberdar ederim. Ve şimdilik-yalnız şimdilik değil-daima gözlerinden öperim kardeşim.

Çarşamba, 6 Haziran 1928

Abdülhak Hâmid

XXIII

Nur-ı dîdem Sezayi

Beş on gündenden beri karşı karşıya olduğumuz halde birbirimizi göremiyoruz. Müttemeddin şehirlerin hiç-birisinde böyle bir garibe görülmez. Umarım ki afiyetin berkemaldir. Genç edebiyatçılar seninle beni yek-vücut addediklerinden göreceğin davetnâme-yi bana göndermişler. Ben bu davete icabet edemeyeceğim, sen de gitmezsen isabet edersin. Gözlerinden öper ve sıhhat haberini beklerim kardeşim.

16 Temmuz 1928

Abdülhak Hâmid

Arnavutköyü'nde Celâl Paşa köşkünde Ali Ekrem'in misafiriyim.

XXIV

"Sevgili kardeşim Sezayi

Mektubunu vaktinde aldım. Rahatsızlığının bertaraf olduğunu iştişar etmiş idik. Bunu bir de senden işitmek mucib-i inşirah oldu. Sen burada bensizlikten şikâyet ediyorsun, ben de Ankara'da sensizlikten müştaki idim, sanki İstanbul'da iken daima görüşüyormuşuz! Öyle de olamıyordu. Gelecek Cuma günü Samiye Hanım'la beraber seni bura-

da Maçka'da bekleyeceğiz. Lüsyen telefon etti ama cevap alamadı, İşte şimdi ben yazıyorum ve rica ediyorum o gün çaya buyurunuz. Şimdi seni Allah'a emanet ediyor ve gözlerinden öpüyorum kardeşim.

23 Mart 1929

Abdülhak Hâmid

XX

/ ("Serkl Doryan

İstanbul" damgalı bir kart)

Seza'yiciğim kardeşim

Böyle mi olmalı ya? Günler geceler gelip geçiyor. Senden haber yok! İnşallah afiyetin kemalindedir. Fakat çok göreceğim geldi. Ben ziyarete kusur ediyorum ama seni düşünmekte kusur etmiyeceğimi bilirsin. Biz bildiğin haldeyiz. Henüz Ankara'ya gidemedim. Niyetim gelecek ayın ibtidalarında gitmektir. Lüsyen'le beraber hemşiren hanım-efendiye arz-ı tazimat ederiz. Bir gün bize yahut kulübe gel de senin sayende bir kere olsun demkeş olayım. Gamkeş olmamak için başka ne yapmalı bilmem. Gözlerinden öperim.

21 Nisan 1933

Abdülhak Hâmid